

orta doğu'da yeni güçler dengesi ve nakba

TAHA ÖZHAN

Orta Doğu'nun yeniden ısındığı bir zaman dilimine giriyoruz. Lübnan'da ithal düzen arayışları, Irak'ta devam eden işgal, Suriye'nin de facto ambargo altında açılım arayışları, İran'ın nükleer proje bağlamında pozisyon kazanmaya matuf adımları, Türkiye'nin Kuzey Irak operasyonlarıyla hedeflediği kazanımlar, İsrail işgalinin ve devlet olarak tanınmasının 60. Yılı'nı kutlaması ve Filistin'in artık dayanılmaz noktayı çoktan geçmiş olan işgal altında varolma arayışları... bütün bu gelişmeler tüm sıcaklığıyla, baş döndüren bir hızda devam ediyor. Yakın zamanda bölgemizde düzen kurulması ümitlerinin azalmasını sağlayan mezkur siyasi manzara, Orta Doğu halkları için daha fazla gözyaşı ve kan vadediyor. İsrail'in kuruluşu dolayısıyla Orta Doğu'ya gelen Bush, Amerikan politikalarının, en azından Kasım ayına kadar devam edecek olan Hükümetinin, Orta Doğu'ya bakışında bir değişim sinyali de vermedi. Orta Doğu'da, Irak ve Filistin sıcak çatışmanın; İran ve Suriye vekalet savaşlarının adresi olmaya devam ettiği sürece orta vadede istikrarın tesis edilmesi mümkün gözükmemektedir. Bu is-

tıkrarsızlık ortamı, özellikle Türkiye açısından imkanlar ve riskleri beraberinde getirmektedir. Türkiye, Orta Doğu'nun çatışma bölgelerine ince gücünü uzatabildiği, aktif olabildiği ölçüde bir istikrar adası olmaya devam edecektir.

I.

Amerika'nın Orta Doğu politikaları iki ana eksen üzerinden şekillenmeye devam ediyor. İsrail merkezli kaos politikası ve Irak merkezli düzen arayışları. İsrail'i, kendisine siyasi bir güç atfedilemeyecek kadar Amerika'nın gücü haline getiren politikalar 60. Yılı doldurdu. 60. Yılına oldukça görkemli bir o kadar da tek sesli bir kutlamayla giren İsrail, mezkur politikalarıyla ne işgal etiği topraklarda ne de bölgesinde bir düzen kuramayacağını da itiraf etmiş oldu. İsrail için 60. Yılın kutlaması olan 1948 işgali, Filistin içinse 'Nakba günü' yani felaket anlamına gelmektedir. Filistinliler başlarına gelen felaketi, Nakba Günü olarak idrak etmekte. Nakba bütün Orta Doğu için bir metafor imkanı sunmaktadır. Öyle ki ABD'nin Orta Doğuya yönelik politikalarının neredeyse tamamı farklı 'Nakba Günleri' yaratmaktan öteye gidemedi. Amerikan politikaları açısından 'Nakba', hep bir ülke maliyetine diğerinin adaletsizce desteklenmesi oldu. Irak İran'ın maliyetine, Lübnan Suriye'nin maliyetine, İsrail Lübnan'ın ve Filistin'in maliyetine desteklendiler. Sonuçta istemediğimiz kadar 'Nakba Gününe' sahip olduk. Sadece Irak-Irak savaşında milyonlarca insan, Lübnan'da ve Filistin'de onbinlerce insan canından oldu, milyonlarcası da mülteci durumuna düştü. Filistin artık usandıran tartışmaların göbeğinde felaketini her gün biraz daha derinden hisseder duruma geldi. Lübnan adeta siyasi mühendislik deneme tahtasına döndü. Irak, işgal altında etnik-mezhepçi dilin siyaseti ihata etmesiyle kan gölüne dönmüş durumda.

Orta Doğu'da bütün bu istikrarsızlık ve düzensizlik ortamında İsrail 60. Yılı kutlamaktadır. 1948 işgaliyle başlayan süreci bir varolma mücadelesi olarak gören İsrail, adeta Orta Doğu'da değil de başka bir coğrafyada varolmuş gibi davranmaktadır. Benmerkezci bir politik psikoloji ile sadece varolmasına, var olurken etrafında neler olduğuna kulaklarını tıkamış bir edası vardır. Bir devletin varoluşunun, kuruluşunun ya da ayakta kalmasının 60. yılından ziyade, bir projenin, fikrin hayata geçmesini andıran 60.

yıl kutlamaları İsrail'n 'seküler bir proje' olduğu hakikatını da bir kez daha teyit etmiş oldu. Kutlamaların dili, aktörleri, şekli ve politik psikolojisi baştan aşağı diyaspora kokmaktaydı. Daha açık bir ifade ile, işgal ettikleri coğrafyaya ait olmayanların, hariçten tasarladıkları bir ruh hali Filistin'i işgal edenlere zoraki bir şekilde giydirilmeye çalışılıyordu. Özellikle Peres ve Olmert'in, kuruluş yıldönümü kutlamalarında, İsrail'i var eden yerel siyonist aktörleri bile saymaksızın, aynı konuşma metni içerisinde ondan fazla Amerika'ya olan minnetlerini anlatmaları

İsrail için 60. Yılın kutlaması olan 1948 işgali, Filistin içinse 'Nakba günü' yani felaket anlamına gelmektedir. Filistinliler başlarına gelen felaketi, Nakba Günü olarak idrak etmekte. Nakba bütün Ortadoğu için bir metafor imkanı sunmaktadır. Öyle ki ABD'nin Orta Doğu'ya yönelik politikalarının neredeyse tamamı farklı 'Nakba Günleri' yaratmaktan öteye gidemedi.

bile, İsrail'in fiziken Filistin'de olsa bile, zihnen Orta Doğu'da yaşamadığını göstermesi açısından manidardı. İsrail'in devlet ilanının sadece 11 dakika sonra Amerika tarafından tanınmış olmasının Bush dahil İsraili liderler tarafından da zikredilmesi mezkur zihinsel bütünlüğü göstermesi açısından yeterince açık bir karineydi. Bu ise İsrail'in, ancak kadim ve organik kökleri olanların ayakta kaldığı Orta Doğu'da, bir devlet olarak değil ancak bir proje olarak varolduğuna ve belki de varolabileceğine işaret etmektedir.

II.

Amerika'nın Irak'ı işgali Amerika açısından iki sebepten dolayı kaçınılmazdı. Birincisi, Körfez Savaşı sonrası 'Amerikan İmparatorluğunun' kaldıramayacağı şekilde işgalin yarım bırakılmış olmasıdır. İkincisi ise 11 Eylül sonrası, Afganistan işgalinin hem Amerikan kamuoyunun politik psikolojisini tatmin edememesi hem de Irak merkezli yeni bir Amerikan planının hayata geçmesi için imkan sağlamış olmasından dolayıdır. Amerika işgalle beraber Irak'ta ivedilikle bir düzen kurmayı hiç bir zaman arzula-

madı. Aksine kaosun devam etmesi Amerika'nın Orta Doğu'da belli maliyetler eşliğinde çıkarlarına daha uygun geldi. Bu anlamda Amerika'nın Irak işgaliyle beraber Orta Doğu'da batağa saplandığına dair okumalar oldukça aceleci ve naif durmaktadır. Amerika için Irak işgalinin en can alıcı yanı Orta Doğu'ya müdahale araçları ve alanlarının çeşitlenmesi olmuştur. Irak işgalinin gerçekleşmediği bir senaryoda, sadece İsrail meselesine kilitlenmiş Amerikan siyaseti kendi politik alanını daraltmış olacaktı.

Amerika'nın 2007 itibarıyla Irak'taki durumunun, bir çok uzman tarafından "bataklığa düştüğü" şeklinde tarif edilmesi oldukça aceleci bir okumadır. Amerika'nın Irak'ta "başarılı" olmasından ne anlıyoruz? Amerika, Irak işgalini ne yapsaydı başarıyla

Bundan beş yıl öncesinde bölgemizde halklar arasında bir sorundan bahsedemeyken, sorunlar devletlerin siyaseti üzerinden tarif edilirken, bugün ağırlıklı olarak halklar arası çatışmalardan, çatışmaların on yıllarca sürebileceğinden bahsediliyor. Mezhepçi dil, etnik okumalarla beraber, günlük konuşmaların olağan bir parçası haline geldi.

tamamlamış olurdu? Amerika'yı başarısız bulan okumaların bu suallere çok net cevapları olduğunu zannetmiyorum. Önümüzde tam tersi bir tablo söz konusu. Amerika'nın Irak işgaliyle birlikte elde ettiği en önemli kazanım, Orta Doğu politikasına tek küresel güç olarak el koyması oldu. Artık İran, Suriye, Türkiye ve Suudi Arabistan zaten sorunlu olan bölgesel politikalarını Amerikasız bir denklem içerisinde kurgulama ihtimalinden ciddi şekilde uzaklaştılar. Irak işgaliyle birlikte Kürt Sorunu bir Kürdistan sorunu, Iraklı Şiiiler ise bölgesel Şii Kuşağı bağlamında ele alınma potansiyeline kavuştular.

Amerika'nın Irak işgalinden dolayı uğradığı ekonomik ve askeri kayba takılıp, işgali liberal-sol söylemin illüzyonist perspektifinden okuyacak olursak, Amerika Irak'ta kaybetmiştir. Amerika'nın Irak'tan (arkasında yeni üsler bırakarak) çekilmesinin maliyeti askeri zayıflar ve prestij kaybından öteye götürmek mümkün değildir. Fakat Amerika açısından

bütün bu maliyetlerin arızı olduğu söylenebilir. Asıl önemli olan, Orta Doğu'da fay hatlarının yapısal anlamda kırılmaya başlamasıdır. Bundan beş yıl öncesinde bölgemizde halklar arasında bir sorundan bahsedemeyken, sorunlar devletlerin siyaseti üzerinden tarif edilirken, bugün ağırlıklı olarak halklar arası çatışmalardan, çatışmaların on yıllarca sürebileceğinden bahsediliyor. Mezhepçi dil, etnik okumalarla beraber, günlük konuşmaların olağan bir parçası haline geldi. Şii-Türkmen, Sünni-Türkmen, Şii-Arap, Sünni Arap, Feyli Kürt, Sünni Üçgeni, Şii Hilali gibi ifsad edici bir dil kullanır hale geldik. Kimlikçi siyasetlerle beraber, kimliklerin ayrılıkçı bir dille, Amerika'nın dayattığı dengelerle su üstüne çıkartıldığı, geleceğimizin mezkur kimliklerin birbirini boğması etrafında tarif edildiği bir dönemdeyiz.

Amerika'nın Irak'ta kazandıkları ve kaybettiklerinin basit bir muhasabesi bile bizlere işgalin Orta Doğu'ya ve Amerika'ya faturasını anlamamız için yeterli olabilir. Öncelikle Irak'ın siyasi ve ekonomik olarak işgalin altında neler yaşadığına bakmamız gerekmektedir. Irak son 25 senesinde üç savaş ve bir uluslararası ambargo görmüş tek ülkedir. 1979'da İran İslam devriminin akabinde Batı'nın da desteği ile birlikte İran'a saldıran Saddam Hüseyin rejimi, 20. Yüzyılın en uzun savaşlarından birisini kendi ülkesinin ve İran'ın ekonomisine ağır darbeler vurarak, en az savaşın başlangıç sebebi kadar anlamsız bir ateşkes ile bitirdi. Ardından, İran'la savaştığı yıllarda destek aldığı Amerika'dan 'Kuveyt'le olan sorununuz kendi aranızdadır' yeşil ışığı ile Kuveyt'e giren Saddam, Batı için son kullanma tarihinin dolduğunun farkında bile değildi. Amerika öncülüğündeki uluslararası koalisyon tarafından Kuveyt'ten çekilmek zorunda bırakılan Irak ordusu çökertilirken, Saddam rejimi ömrü dolmasına rağmen raftan indirilmedi. Hatta ateşkes anlaşmasında uçuş yasağına rağmen istisnai olarak helikopter kullanmasına izin verilen Saddam'ın, Güney'de Şiiilere, Kuzeyde ise Kürtlere katliam yapılmasına göz yumuldu. Bu katliamın ardından mazlum Irak halkı ikinci ve uzun soluklu bir katliamı da BM yönetimi altında, ambargo rejimi içerisinde gördü. Sadece yarım milyondan fazla çocuğun ölümüne sebep olan ambargo yönetimi, Irak'ta bütün sosyo-ekonomik standartları sıfırladı. Bu dönemde Irak ekonomisi %75 oranında eridi, ki-

şi başı GSH oranı 200 dolara kadar indi; doğumda ölüm oranları, yaşam beklenti süreleri, temiz suya ve elektriğe ulaşım rasyoları Afrika alt kıtasının gerisine düştü.

Yaşam mücadelesi veren Irak halkı, yukarıdaki felaket tablosu içerisinde kendisini bir başka yıkımla, Amerikan işgaliyle karşı karşıya buldu. 2003 senesinde, 1997’de temeli atılan Yeni Amerikan Yüzyılı projesinin mimarlarının yönetiminde ABD Irak’ı işgal etti. 19 Mart 1917’de İngiliz general Sir Stanley Maude Bağdatlılara şöyle sesleniyordu: ‘...ordularımız şehirlerinize ve topraklarınıza işgalciler veya düşmanlarınız olarak değil, sizi özgürleştirmek için geldi...’. ‘Özgürleştirme hareketi’nden 86 yıl sonra Irak’ı bir kez daha ‘özgürleştirmek’ için yapılan işgal yüzbinlerce Irak’lının hayatına mal oldu. Irak işgali öncesi hem işgalciler hem de işgale karşı olan liberallerin ortak argümanı petroldü. İşgalciler Irak petrollerinin savaşı tazmin edeceği argümanını kullanırken, savaş karşıtları petrol için işgale hayır diyorlardı. İşgal sonrası ortaya çıkan ekonomik tablo ve gelecek beklentileri her iki zıt kutubu da doğrulamıyordu. Irak petroleri savaşı tazmin etmekten uzak olduğu gibi işgalin petrol için yapıldığına dair liberal, siyasal-dışı söylemi de boşa çıkardı. İşgal sonrası üç yılda Irak ekonomisinde petrol üretimi ambargo dönemindeki düzeyi bile yakalayamazken, Amerika’ya Irak işgalinin maliyeti (Stiglitz ve Bilmes’in son çalışmasına göre) 2010 senesiyle birlikte 2 Trilyon doları bulma potansiyeli taşımaktadır.

Amerika işgal öncesi dünya kamuoyuna ısrarla ekonomik altyapıyı hedeflemeyeceklerini duyurmaktaydı. Oysa mevzu bahis ekonomik altyapı ambargo döneminde zaten tamamen çöktürülmüştü. İşgal sırasında Amerikan askerlerinin ilk iş olarak Bağdat’ta Petrol Bakanlığını güvenlik kordonuna almaları ise petrol üretimi ile Bakanlık arasında kurdukları kara mizah ünsiyeti gözler önüne seriyordu. Petrol Bakanlığı hala ‘güvenli’ ellerde bulunmaya devam ediyor. Lakin ne petrol üretimi ne de Irak petrol ihraç fiyatları işgal öncesi dönemin düzeyini yakalayabilmiş değil. Petrol üretimi 2 mvg’nin altında kalmaya devam etti. Son üç yılda petrol fiyatları dünya genelinde zirve yaparken Irak petrol ihraç fiyatları da dünya ortalamasının %40-60 gerisinde seyretmeye devam ediyor. Altyapı ve güvenlik sorunlarıyla bera-

ber değerlendirince Irak’ın tabii zenginliklerinden uzun süre faydalanamayacağını söylemek yerinde olacaktır.

Amerika açısından Irak savaşının ciddiye alınması gereken bir ekonomik maliyeti olduğu aşikardır. Lakin bu maliyet Amerika’nın hesaplamadığı bir maliyet değildir. Amerika işgal sonrası ortaya çıkan fatu-rayı orta vadede karşılamak zorunda olduğunun bilincindeydi. Körfez savaşında olduğu gibi işgalin faturasını ilk anda ödeyecek Körfez ülkelerinin hazır olmayacağını da çok iyi biliyordu. Lakin bu durum Amerika’nın II. Dünya Savaşından bu yana geliştirdiği, Soğuk Savaş sonrası ekonomi-politik bağlamını oldukça muhkem hale getirdiği Savaş Ekonomisi konseptine uyumlu olduğundan dolayı ciddi bir sorun teşkil etmemekteydi.

19 Mart 1917’de İngiliz general Sir Stanley Maude Bağdatlılara şöyle sesleniyordu: ‘...ordularımız şehirlerinize ve topraklarınıza işgalciler veya düşmanlarınız olarak değil, sizi özgürleştirmek için geldi...’. ‘Özgürleştirme hareketi’nden 86 yıl sonra Irak’ı bir kez daha ‘özgürleştirmek’ için yapılan işgal yüzbinlerce Irak’lının hayatına mal oldu.

“Daimi savaş ekonomisi” kavramsallaştırması ilk kez 1944 yılında Walter J. Oakes tarafından kullanıldı. Daha sonraları savaş ekonomisi teorileri “Askeri-Endüstriyel-Kompleks (AEK)” analizleriyle geliştirildi. ABD’nin 1940’ların başında ilan ettiği “ileri savunma doktrini” de benzer savaş ekonomisi analizlerinden doğdu. Bu doktrin, köklerini Amerikan sosyal muhayyilesine kadar izleyebileceğimiz deniz-aşırı Amerikan müdahaleciliğidir. Bu tarz askeri müdahalecilik ise “yeni sömürgecilik” ya da kapitalizmin çağımıza özgü tabiatının bir sonucudur.

Amerikan Kongresine sunulan “Kalkınan Ükelere Konvansiyonel Silah Transferleri, 1999-2006” raporuna göre AEK düzeninin Amerika için II. Dünya Savaşından beri devam ettiğini ortaya koyuyordu. Kalkınan ülkelere yapılan silah satışlarının %36’sını Amerika tek başına gerçekleştirmektedir. ABD’yi

%28 ile Rusya, %11 ile İngiltere, %6 ile Almanya ve %3 ile Çin takip etmektedir. Dünya genelinde silah arzına baktığımızda, ABD'nin yine başat olduğunu görüyoruz. Bunlar elbette kamuya açık olan anlaşmalardan elde edilen veriler. Amerika'nın gayri resmi ve dolaylı transferlerini de hesaba katınca silah satışlarının ticari hacminin boyutunun çok daha büyük olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Öyle ki kendisinden sonraki 27 ülkenin toplam askeri giderlerine eş miktarda askeri harcama yapan Amerika, silah endüstrisi üzerindeki tekeli korumaktadır. Bu tekelin dünya için anlamı mukayesesiz nükleer silah gücü ve 120 ülkede Amerikan askeri varlığıdır.

2003 senesinde Amerikan askeri harcamaları ABD bütçesinde 387 milyar dolar olarak gözükmekteydi. Bu rakamın MilReEx (ilgili tüm harcamalar=dış politika+bilim+uzay+emekli askerler+sosyal güvenlik+faiz) hesaplamalarıyla ulaştığı miktar 686 milyar dolardı. 2006'ya geldiğimizde bütçedeki pay 512 milyar, MilReEx hesabıyla 929 milyar dolara ulaşmış durumdadır. Bu rakamlar, piyasada dolaşan Amerika'nın GSYİH'sının %3-4 düzeyinde askeri

1990'lardan itibaren Amerika'nın 120 ülkeye yayılan askeri imparatorluğunun koordinatlarını birleştirme girişimi ya da siyasi imparatorluğunu ilan etme girişimi asıl hedefi oldu.

harcaması olduğu iddiasının da doğruluğunun şüpheli olduğunu göstermektedir. Amerikan askeri harcamalarının Soğuk Savaş dönemindeki rakamlarına bakarak, ABD'nin muhtemel risklere karşı savunma sanayiine harcadığı paraları belli bir rasyonel çerçeveye oturtmak mümkündür. Lakin Soğuk Savaşın akabinde aynı rasyonel beklentiye göre askeri harcamaların risk düzeyiyle birlikte ciddi şekilde azalması beklenirdi. Oysa bu durum gerçekleşmedi. Dolayısıyla sorulması gereken soru şudur: Amerikan askeri harcamaları Soğuk Savaş sonrası da çok hız kesmediğine göre, Amerika'nın asıl amacı neydi?

1990'lardan itibaren Amerika'nın 120 ülkeye yayılan askeri imparatorluğunun koordinatlarını birleştirme girişimi ya da siyasi imparatorluğunu ilan et-

me girişimi asıl hedefi oldu. Dünya sistemi içerisinde 1970'lerde zirve dönemine geçen ABD, neoliberal küreselleşmenin hitama erme sürecini hızlandırmak için elinden geleni yaptı. Bu "yaratıcı tahripkârlık" süreci dünya halklarına işgaller, parçalanmalar ve yapısal kırılmalar şeklinde yansıdı. Aslında Amerika bu rolü ("barış-zamanı savaş makinesi") üstleneli epey zaman oldu. Teritoryal kolonyalizmin kaba halinin sona erdiği II. Dünya Savaşından beri, dünya sistemi Amerika'ya kapitalin önündeki kapıları açıp kapama yetkisi vermişti. Bretton Woods'tan bu yana Amerika coğrafi müstesnalığının sağladığı imkânları da sonuna kadar kullanarak, modern dünya sisteminde garantörlüğünü tesis etti. Dolayısıyla ile "savaş ekonomisi" tartışmaları ne "liberal silahlanma eleştirilerine" ne de anakronik solun "silah sanayi savaş istiyor" naifliğine kurban edilmeyecek kadar başka bir temel ihtiyaçtan var olmaktadır. Daimi savaş ekonomisi, dünya sisteminin olmazsa olmaz bir uzvu olduğu için vardır. Yaratıcı tahripkârlığın güvenlik ihtiyacının karşılanmaması düşünülemez. Bu ihtiyacın hayati önemi karşısında silah sanayinin kendisi oldukça küçük kalmaktadır. Zaten son üç yıl içerisinde, Amerika'nın küresel operasyonlarına rağmen silah satışları patlamamış, aksine cüzi de olsa gerilemiştir.

Ayrıca, savaşlar artık Amerika için birer "askeri Keynesçilik" hali de oluşturmamaktadır. II. Dünya Savaşı ile ortaya çıkan durum bir istisnayıdır. Amerika Büyük Depresyon sonrası girdiği savaş ekonomisi sayesinde iç talep ve üretim toparlanması yaşamıştı. II. Dünya Savaşı sırasında bütün kaynaklar aynı anda mobilize hale gelmiş, işsizlik sorunu kısa sürede ortadan kalkarak tam istihdam yakalanmıştı. Amerika'nın yeni savaşları ise çok farklı bir ekonomi-politik üzerinden yürümektedir. Mesela I. Körfez Savaşının ya da Orta Doğu petrolünü kontrol altında tutmanın hizmet bedelini Amerika servisi talep eden tüm ülkelere ödetmişti. Irak işgaliyle ise ağır bir ekonomik fatura ile karşı karşıya kaldı. Aynı şekilde "savaşı" geçen Clinton döneminde Amerika ekonomisinin sağladığı önemli büyümeyi de hatırlatmakta fayda var. Stiglitz'in hesaplamalarına göre Irak savaşı yan maliyetleriyle 10 yıl içerisinde 2 Trilyon dolarlık fatura çıkarabilir. Her halde akliselim her yaklaşım bu rakamın onda biriyle Ameri-

ka'nın işgale girişmeden Orta Doğu'da sınırları değiştirebileceğini kabul eder. Dolayısıyla gerek alınan risk gerekse de ödenen fatura, silah sanayinin gücünün gölgesine sığmayacak kadar büyüktür. Ezcümle, silah sanayinin değil kapitalizmin gücü var. Aynı güç dünya sistemini Amerika eliyle "denge" tutmaktadır. İlla bir savaş ekonomisi arıyorsak bu denge haline "daimi savaş ekonomisi" demek daha yerinde olabilir.

III.

İki ay önce Romanya'nın başkenti Bükreş'te yapılan NATO toplantısında Rusya'nın direnmesiyle Ukranya ve Gürcistan'a çıkmayan NATO daveti, Amerika'nın bastırmasıyla Hırvatistan ve Arnavutluk'a çıkmış oldu. NATO'nun nerede duracağı, artık anlamının ne olduğu ise ayrı bir muamma. Bush'un deyişiyle NATO 'artık Sovyet tanklarından korunmak için bir ittifak değil'. Pekala, nedir NATO o zaman? Amerika'nın cevabı ilginç: 'Özgürlüğün geleceğini ve milyonlarca insanın barış ortamını korumak için dünyanın her tarafına güç gönderen bir ittifak'. Oduka 11 Eylülcü bir NATO var karşımızda. Zaten Bush'un Bükreş konuşmasının merkezine 'İslamcı fanatizmle' mücadelenin yerleştirilmiş olması tesadüf değildi. Bu durumda akla şu soru geliyor: NATO'nun her hangi bir coğrafi sınırı kalmış mıdır? Amerika'nın Soğuk Savaş sonrası tedavülden kaldırmak yerine, NATO'yu 11 Eylül sonrası politikalarının resmi sponsorlarından biri yapmak istediği aşikar.

NATO toplantısından Gürcistan ve Ukranya için Fransa, Almanya, İtalya gibi ülkelerden vize alamayan Amerika, füze kalkanı sisteminin Çek Cumhuriyetine yerleştirilmesi kararını çıkarttı. Füze kalkanı sisteminin İran'dan gelecek 'tehdide' karşı yerleştirildiğinin dillendirilmesi ise 11 Eylül'ün inandırıcılığını yitirmiş bir başka söyleminden öteye geçmesi mümkün değil. Amerika 2004 yazında yeni küresel askeri üs yapılımasını planladı. Yeni plan 11 Eylül sonrası Pentagon'un üzerinde ciddiyetle çalıştığı yeni bir konsepte büründü. 'İleri operasyon bölgesi' veya 'ileri operasyon noktası' denilen muharip askerden ziyade liman veya hava üssünden oluşan gelişmiş lojistik merkezleri kurulması kararlaştırıldı. 2004 yazında Bush tarafından Gazi Askerler gününde duyurulan bu planın ikinci tip üsleri ise 'koopera-

tif güvenlik bölgesi' ismi verilen, daimi Amerikan gücü bulunmayan, sadece ihtiyaç zamanlarında harekete geçirilecek askeri üsler olarak planlandı. Bu yeni açılımın en ilginç noktası 'üs, asker, Amerika' gibi kavramların bile kullanılmamış olmasıydı. Adeta Wallmart şubesi açma düzeyine indirgenen üsler, 11 Eylül söylemsel şiddeti içerisinde pek fazla dikkat de çekmedi. İşte bu üs stratejisi ve dili; yeni NATO yayılmacılığıyla tam da örtüşmektedir. NATO'nun ortaya koyduğu MAP (Üye Hareket Planı) listesine dahil olan ülkeleri haritada işaretlemek bile, yeni yayılmacılığın koordinantlarını görmek için yeterlidir.

Foreign Affairs'de Richard Haas'ın 'Hegemonya'dan yeni güçler dengesine geçiş' şeklinde tarif ettiği Amerikan stratejisi Irak işgalinden sonra güçlü bir enstrüman olarak kullanılmaya başlandı. Kısaca özetlemek gerekirse, Amerika hegemonik bir güç olarak politikalarını ihdas etmesinin maliyetini gücü paylaşmanın maliyetiyle mukayese etmektedir.

Amerikan'ın NATO eliyle askeri üs adreslerini küresel ölçekte bu denli yaygınlaştırmaya çalışmasının yanında yeni bir stratejiye doğru evrildiğini de görmek mümkün. Foreign Affairs'de Richard Haas'ın 'Hegemonya'dan yeni güçler dengesine geçiş' şeklinde tarif ettiği Amerikan stratejisi Irak işgalinden sonra güçlü bir enstrüman olarak kullanılmaya başlandı. Kısaca özetlemek gerekirse, Amerika hegemonik bir güç olarak politikalarını ihdas etmesinin maliyetini gücü paylaşmanın maliyetiyle mukayese etmektedir. Eğer aleyhine bir gelişme varsa, yeni güçlerin başlarını göstermesinden ya rahatsız olmamaktadır ya da onlara yol açmaktadır. Bu durum en sıcak haliyle Afganistan'da, özellikle de Irak'ta yaşanmaktadır. Amerika mukayese götürmeyen askeri üstünlüğüne rağmen, yeni güçler dengesiyle maliyeti paylaşmayı tercih etmektedir.

'Hegemonyadan yeni güçler dengesine geçiş', son tahlilde Amerika merkezli bir denge halinin kurulmasını icbar ediyor. Öyle ki yeni güçlerin kimler olacağına karar veren işgalci gücün de bizzat kendi-

si. Amerika'yı yeni Roma kılan ana güç de buradan besleniyor. Birçok küresel denklemde sadece var olduğundan hegemon olmayan; aynı zamanda denklemden çıkmasının da bir felaket olduğunu yeni güçler dengesi maliyetine aktörlere kabul ettirmesinden küresel gücünü koruyor. Buna tipik bir örnek İngilizlerin Hindistan'a dair kurguladıkları pozisyondu. İngiltere'nin Hindistan'dan çekilmek için 14 aylık takvimi açıklamasının üstünden fazla zaman geçmeden, 6 Mart 1947'de, Winston Churchill parlamentoda şöyle konuşuyordu: 'Hükümetin 14 aylık çekilme takvimi, Hindistan'ın birlik ve beraberliğine son vermiştir...Hindularla Müslümanlar arasındaki bin yıllık kavganın 14 ayda biteceğini nasıl düşünürüz?...Biz Hindistan'dan nasıl 14 ayda çıkar ve 90

1979'da İran'ın elinde 150 Amerikalı rehine vardı, bugün 150,000 tane var! O halde, eğer füze kalkanı sistemi Bush'un dediği gibi İran'a karşıysa, Amerika niçin 150,000 esirini kurtarmak için Çek Cumhuriyeti'ne füze kalkanı sistemi kuruyor? Irak'ın NATO'ya dahil edilip ardından da tehlikenin en yakınındaki ülke olarak füze kalkanı sisteminin kurulması daha makul olmaz mıydı?

milyon Müslümanla, 200 milyon Hindu'nun birbirleriyle savaşmasına mücade ederiz?... Ne kadar tanıdık cümleler değil mi? Sanki 2006, 2007'de söylenmiş gibi. Merak etmeyin, 1798'e gidip Napolyon'u dinleseydiniz benzer şeyleri Mısır için de duyacaktınız. İşin daha hazin yanı, bugün Amerika'nın Irak'tan çekilmemesi gerektiğini yeni güçler dengesinde rol kapalı bir çok ülke de söyleyecektir. Yani Amerika'nın meşruiyet kaygılarını telafi etme görevi bile başkalarının sorunu olmuş durumda.

NATO'nun füze kalkanının doğrudan muhtabı olduğu söylenen İran, bu yeni güç dengelerinin bölgeimizdeki en başat aktörlerinden. Amerika'nın iki yılda iki stratejik düşmanını (Taliban ve Saddam) ortadan kaldırdığı İran'da olmasa NATO neredeyse anlamsız hale gelecek. Ya da NATO'nun füze kalkanı ve yeni yayılım planları bu kadar masum değil. Biz-

ce ikinci okuma daha gerçekçi duruyor. Öncelikle İran ile Amerika'nın gerçekten karşı karşıya geldiği tezinin doğrulanması lazım. İran'ın nükleer silah edinme tartışmasının, Amerika ile bir pazarlık aracına dönüştürüldüğü düşünüldüğünde işler daha da karışabilir. Amerika'nın işgal ettiği Irak'a, uğruna füze kalkanı sistemi kurulmuş ülkenin başkanının ziyaret gerçekleştirebilmesi ne demek? Ya da Irak'taki en büyük silahlı güç olduğu farz edilen ABD, Sadr'ın milis kuvvetleriyle mutabakatı nasıl oluyor da Şeytan Ekseni'nin başına yerleştirdiği İran üzerinden sağlayabiliyor? Nasıl oluyor da Amerika'nın Irak'ta iş tuttuğu ve Irak'ın kaderini doğrudan belirleyen iki ana grubun ikisi de doğrudan, olabilecek en üst düzeyde İran bağlantılı olabiliyor? Heralde işin özeti şu: 1979'da İran'ın elinde 150 Amerikalı rehine vardı, bugün 150,000 tane var! O halde, eğer füze kalkanı sistemi Bush'un dediği gibi İran'a karşıysa, Amerika niçin 150,000 esirini kurtarmak için Çek Cumhuriyeti'ne füze kalkanı sistemi kuruyor? Irak'ın NATO'ya dahil edilip ardından da tehlikenin en yakınındaki ülke olarak füze kalkanı sisteminin kurulması daha makul olmaz mıydı?

IV.

Avrasya ve Orta Doğu'da "Amerikan hegemonyasından yeni güçler dengesine" geçildiği bugünlerde, Türkiye'nin "merkez ülke" olup olmama konusunda karar vermesi gerekiyor. Birçoklarının Amerika'nın Irak'ı işgaliyle beraber varlığını fark ettiği Kuzey Irak, Türkiye'nin önümüzdeki yıllardaki jeopolitiğinin ana hatlarını en keskin şekilde çizmeye adaydır. Türkiye ya Kuzey Irak üzerinden çapını küçülten, derinliğini sığlaştıran asrı aşkın yüklerinden kurtulacak ya da Amerikan işgalinin yüzyıllar sonra yeniden açtığı "kimlik defterinin" tozlu sayfaları arasında sosyolojik ve siyasal patinajlara düşecek.

Türkiye Irak işgalinden bu yana Irak politikasını belli bir eksen üzerinde tartışarak götürdü. Bu eksen çoğu kez sıkıntılı ve hedefsizdi. Önceleri başı sonu belli olmayan 'Türkmen Siyaseti' üzerine bina edilen politikamız, en azından Türkmenleri belli bir stratejik yol haritası boyunca bir yerlere taşımalıydı. Ama olmadı. Öyle ki Türkmen politikamız, bırakın Irak veya Orta Doğu'ya belli açılımlar sağlamayı, Türkmenleri bile ihata edemeyecek kadar sınırlı ve

sıkıntılı bir politikaydı. Irak'ın Kudüs'ü sayılabilecek Kerkük'te, bir çok farklı etnik ve mezhebi yapıya rağmen bir etnik grubun, bir mezhebin, belli bir kanadına indirgenmiş sığ politikamız eğer iflas etmediyse, Türkmenler açısından bile anlamsız hale gelmesi çok uzun sürmedi. Türkmen politikasının boşa çıkması, Irak'ın bütünlüğü için resmin dışında kalan grupları merkezi hükümete dahil etme çabalarımızı da çoğu kez zedeledi.

Tezkere kararının ardından Kuzey Irak'a başlayan hava operasyonlarını beklendiği üzere bir kara harekâtı takip etti. Türkiye daha önce onlarca kez yaptığı sınır ötesi operasyonu bir kez daha yaptı. Türk Silahlı Kuvvetleri, PKK ile 25 yıla yakın bir zamandan beri mücadele ediyor. Bu uzun sayılabilecek tarihi dikkate alanlar, yaşanan her yeni hareketlenmenin bir "deja vu" hali olup olmadığını sorgularlar. Eğer gerçekleşen harekâtların bir deja vu olmadığını kendimize anlatamıyorsak, büyük bir sorun var demektir. Eğer hâla askeri operasyonların PKK'yı bitireceğine inanmıyorsak, büyük bir sorun var demektir. Daha da önemlisi, harekâtların PKK'yı yok etmekten ziyade -kameralarının suçluyu yakalamaktan ziyade suçluyu başka bir bölgeye göndermesi gibi- kayıplarla mekân değiştirmeye (displacement) zorladığını düşünüyorsak; yeni çatışma mekânı ve araçlarına ne kadar hazırlıklıyız? En az dört ayrı PKK'dan bahsedilen bir zaman diliminde, hangi PKK'yla, hangi araçlarla mücadele edeceğiz? Bütün bu soruların kolay cevapları yok. Ama daha sorunlu olanı, bu soruların, aklın yerini duyguların aldığı bir dönemde, neredeyse kimse tarafından sorul(a)maması.

Türkiye, Irak işgali belasını başından savmayı başarmış bir ülkedir. Irak işgaline ortak olması için içerden ve dışardan gelen onca baskıya rağmen, Amerika'nın peşine takılmamıştır. Bu bile başlı başına bir değer olarak kabul edilmelidir. Lakin işgal sonrası Türkiye'nin Irak siyaseti, bizleri Amerikan işgaline ortak olmayı ret eden ülkenin Türkiye olup olmadığını sorgular hale getirmişti. Önce Türkmen kartı üzerinden, Irak'ın siyaseten en az fonksiyona sahip etnik unsuruna odaklanılmış, ardından Irak'ın bütünlüğü söylemi içerisinde Kuzey Irak'la ilişkilerimiz yönetilemez hale gelmişti. Adeta yer yer Kuzey Irak'ın Türkiye'nin tüm Orta Doğu açılımlarını esir almasına kadar varan bu süreç, seçim döneminde iç

siyaset malzemesi de olunca, iş içinden çıkılmaz bir hal almıştı. Aramızda sosyolojik (ve belki siyasi de) bir sınır bulunmayan Kuzey Irak'a kimsenin el uzatmaması için herkesten fazla kucaklamamız gerekirken, ipleri koparma noktasına kadar götürmüş olduk. Kuzey Irak'la siyaseten kavga ederken, Kuzey Irak'ta operasyon yapma garabeti bize özgü olsa gerek.

Türkiye, Irak işgali belasını başından savmayı başarmış bir ülkedir. Bu bile başlı başına bir değer olarak kabul edilmelidir. Lakin işgal sonrası Türkiye'nin Irak siyaseti, bizleri Amerikan işgaline ortak olmayı ret eden ülkenin Türkiye olup olmadığını sorgular hale getirmişti.

Irak'a yaptığımız sınır ötesi operasyon, sınırlarımız içerisinde de siyasi ve sosyolojik operasyon demektir. Sınırın ötesinde devam eden harekâtın sınır gerisinde yönetilemez duruma gelmesi, en başta yapılan harekâtı boşa çıkaracaktır. Daha sonra ise sosyolojik fay hatlarımızın daha kırılğan hale gelmesini sağlayacaktır. Türkiye, benzer harekâtları onlarca kez sınırlarının ötesinde yapmayı başardı. Ama maalesef sınırları içerisinde aynı başarıyı sergileyemedi. Aynı sosyolojik bölge içerisinde, sınır ötesi harekâtın sadece sınır ötesi bir harekât olamayacağını anladığımız zaman çözüme bir adım daha yaklaşacağız. Irak işgali sonrası bölgemizde "hegemonyadan yeni güçler dengesine" geçiş yaşanırken, biz Kuzey Irak'la Washington üzerinden konuşmaya devam edemedik. Tam da bu bakış açısından dolayı, Türkiye'nin sınır ötesi operasyonu MGK kararıyla Kuzey Irak yönetimiyle resmen görüşme adımına vesile olması Türkiye'nin çıkarlarına fayda sağlayacaktır. Kuzey Irak yönetimiyle kurulacak sıcak ilişkiler, Türkiye'nin bütün Orta Doğu açılımlarını doğrudan etkileyecektir. Kuzey Irak'la 'sıfır problem' düzeyine doğru ilişkilerimizin ilerlemesi, Orta Doğu'ya doğru uzanan ince gücümüzün de derinleşmesi haline gelecektir. Türkiye Orta Doğu'da bir çok ülke 'nakba'yı yaşarken, uluslararası ilişkilerin, bölgesel siyasetin ve sosyolojinin altın tepside bulunduğu bu fırsatı en iyi şekilde değerlendirmelidir. ■